

MAREK LISZKA

**Emigracja z Polskiej Orawy
do Stanów Zjednoczonych Ameryki
na przełomie XIX i XX wieku**

WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE

KRAKÓW 2021

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2021

Publikacja sfinansowana z subwencji Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonej
na utrzymanie i rozwój potencjału dydaktycznego i badawczego Akademii Ignatianum
w Krakowie w 2020 roku

Recenzenci

Prof. dr hab. Maria Jolanta Olszewska
Dr hab. Marek Rembierz, prof. UŚ

Redakcja

Anna Grochowska-Piróg

Projekt okładki i stron tytułowych
PHOTO DESIGN – Lesław Sławiński

Ilustracja na okładce

The Statue of Liberty — Ellis Island Foundation, <https://www.statueofliberty.org/>

Opracowanie typograficzne i łamanie

Piotr Druciarek

ISBN 978-83-7614-514-3

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 39 99 620
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja:

Wydawnictwo WAM
Dział Handlowy
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Księgarnia Wysyłkowa
tel. 12 62 93 260
www.wydawnictwowam.pl

Montani Semper Liberi

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
Rozdział 1. Orawa i góralszczyzna	19
1.1. Kultura orawska	19
1.2. Region i podział Orawy	21
1.3. Górale jako grupa etnograficzna	24
1.4. Grupy góralskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki	27
Rozdział 2. Badania migracji orawskich a pochodzenie do USA	31
2.1. Stan badań w migracjach orawskich	31
2.2. Galicja a Orawa – pochodzenie do Stanów Zjednoczonych Ameryki	36
Rozdział 3. Pionierskie wyjazdy z Polskiej Orawy do USA	47
3.1. Wyjazdy Orawian z użyciem „paszportów z krowy” i rola agentów emigracyjnych	47
3.2. Ignacy Dziurczak-Brzezowicki	52
3.3. Piotr Borowy	54
3.4. Emigranci z Polskiej Orawy w lokalnych księgach parafialnych	57
Rozdział 4. Migracje Orawian do USA od 1892 do 1924 roku	69
4.1. Liczba emigrantów w poszczególnych latach	70
4.2. Wiek migrantów	72
4.3. Płeć i stan cywilny migrantów	81
4.4. Tożsamość narodowa	90
4.5. Porty morskie a emigranci z poszczególnych orawskich wiosek	104
4.6. Lokalni towarzysze podróży	106
4.7. Docelowe miejscowości i stany USA	108
4.8. Więzy między emigrantami a osobami przyjmującymi	122
4.9. Status materialny migrantów – orawska gorączka złota	124
4.10. Migracje wielokrotne	129
Zakończenie	137
Bibliografia	141
Spis diagramów, rycin, tabel i wykresów	161
Wykaz skrótów	165
Indeks osób	171
Załączniki	175
Summary	281

TABLE OF CONTENTS

Introduction	11
Chapter 1. Orava and highlanders	19
1.1. Orava culture	19
1.2. Region and division of Orava	21
1.3. Highlanders as an ethnographic group	24
1.4. Highlander groups in the United States of America	27
Chapter 2. Research on the Orava migrations and emigration to the USA	31
2.1. The research status in the Orava migrations	31
2.2. Galicia and Orava – emigration to the United States of America	36
Chapter 3. Pioneering departures from Polish Orava to the USA	47
3.1. Departures of Oravians with the use of “cow passports” and the role of immigration agents	47
3.2. Ignacy Dziurczak-Brzezowski	52
3.3. Piotr Borowy	54
3.4. Emigrants from Polish Orava in local parish registers	57
Chapter 4. Migrations of Oravians to the USA from 1892 to 1924	69
4.1. The number of emigrants in particular years	70
4.2. Age of migrants	72
4.3. Gender and marital status of migrants	81
4.4. National identity	90
4.5. Sea ports and emigrants from particular Orava villages	104
4.6. Local traveling companions	106
4.7. Final city and state destinations	108
4.8. Ties between immigrants and hosts	122
4.9. Material status of migrants – the Orava gold rush	124
4.10. Multiple migrations	129
Conclusion	137
Bibliography	141
List of diagrams, figures, tables and charts	161
List of abbreviations	165
Index of names	171
Annexes	175
Summary	281

WSTĘP

Książka dotyczy emigracji Górali Orawskich¹, zamieszkujących ziemie polskiej części Orawy, do Stanów Zjednoczonych Ameryki na przełomie XIX i XX wieku. Składa się ona z czterech rozdziałów. Pierwszy traktuje o kulturze orawskiej, góralszczyźnie, podziałach polskich grup góralskich oraz góralskich grup w USA.

W drugim rozdziale przedstawiono badania nad migracjami w kwestiach orawskich. Skupiono także uwagę na emigracji z Galicji (regionu graniczącego z Orawą), zestawiając ją z wychodźstwem z Orawy, którego początki sięgają końca XIX wieku. Ponadto zobrazowano okoliczności i warunki, w jakich podróżowali polscy Orawianie, problemy związane z organizacją wyjazdów oraz konsekwencje kulturowe emigracji, nie tylko dla poszczególnych jednostek, ale też całej zbiorowości góralskiej.

Na podstawie wspomnień mieszkańców Orawy i ich prywatnych zapisków przedstawiono wczesne przedsięwzięcia związane z emigracją. Głównie dotyczą one wyjazdów za pomocą tzw. „paszportów z krowy”, które były fenomenem wychodźstwa orawskiego tamtych czasów (opisano je w rozdziale trzecim).

Osobne podrozdziały poświęcono dwóm pionierom orawskich emigrantów do USA. Pierwszy z nich to mało znana postać Ignacego Dziurczaka-Brzezowickiego. Był on jednym z pierwszych „podróżników” orawskich, dotarł do Stanów Zjednoczonych już w 1888 roku. Nazwany został orawskim pielgrzymem, gdyż uczestniczył w wielu wyprawach do miejsc chrześcijańskich kultów, łącznie z Ziemią Świętą. Ten interesujący przypadek nie był odosobniony – dwadzieścia lat wcześniej podobny tryb życia prowadził Feliks Boroń, mieszkaniec Czernichowa (koło Krakowa)². Pielgrzymki Dziurczaka-Brzezowickiego były możliwe dzięki zarobkom, bowiem podczas sześcioletniego pobytu w USA zdołał on zgromadzić spore oszczędności³. W tym kontekście warto wspomnieć o Piotrze Borowym,

¹ Górale Orawscy – góralska grupa etnograficzna zamieszkująca Górną Orawę, region znajdujący się częściowo w Polsce, częściowo na Słowacji. Posługują się gwarą orawską.

² S. Grodziski, *Feliksa Boronia pielgrzymka do historii*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1984.

³ R.M. Remiszewski, *Orawski Pielgrzym*, Szczawnica: Ośrodek Kultury Turystyki PTTK, 2015.

zwanym Apostołem Orawy, którego sylwetkę przedstawiono w tej części książki jako uosobienie emigranta zarobkowego końca XIX wieku. Postacie Borowego i Dziurczak-Brzezowickiego świetnie wpisują się w nurt badań kulturoznawczych. Cenne informacje znaleziono w orawskich księgach parafialnych, bazujących na spisach chrztów i adnotacji w księgach kościelnych przedstawiono losy kilkunastu emigrantów przełomu XIX i XX wieku.

W dalszej części książki omówiono emigrację Orawian w latach 1892–1924. Na podstawie „manifestów portowych” (spisów pasażerów danego statku) zachowanych w archiwum Ellis Island⁴ utworzono bazę danych emigrantów z ziem Polskiej Orawy w wymienionym okresie, zawierającą nazwiska 2553 osób pochodzących z 14 niewielkich miejscowości. Analiza tego materiału stanowi sporą część książki, gdyż opracowano nie tylko dane dostępne z bazy „Passenger Record” (indywidualny elektroniczny zapis emigranta w bazie archiwum Ellis Island), ale także informacje odczytywane z pisma ręcznego w „manifestach portowych”. Wyodrębniono 15 kategorii w następującej kolejności: data przyjazdu do USA, nazwisko i imię, miejscowość pochodzenia (skrót), kraj pochodzenia, narodowość, wiek, płeć, stan cywilny, nazwa portu wypłynięcia, ilość posiadanych dolarów, stan docelowy USA, miejscowość docelowa, osoba przyjmująca (m.in. członkowie rodziny), adnotacja o wcześniejszym pobycie w USA (cała baza danych emigrantów została umieszczona w aneksie, w kolejności chronologicznej według daty dziennej i roku przyjazdu poszczególnych osób). Ze względu na ograniczenia edytorskie, w tabeli nie zamieszczono informacji związanych z uprzednim pobytom emigranta (jeśli takowy wystąpił). Dane te zawarte zostały w części opisowo-analitycznej rozdziału pierwszego.

W przygotowywaniu bazy danych emigrantów z polskiej części Orawy, liczącej ponad dwa i pół tysiąca zapisów ewidencyjnych, mogły pojawić się także problemy związane z przynależnością danej jednostki do omawianego regionu. Wszystkie osoby włączono w poczet orawskich emigrantów na podstawie założeń onomastyki, dziedziny językoznawstwa zajmującej się badaniem nazw własnych, a w szczególności toponomastyki, poświęconej głównie badaniom nazw miejscowości. W bazach amerykańskiego archiwum występuje sporo błędów literowych w zapisach danych pasażerów,

⁴ W latach 1892–1924 na wyspie Ellis działało główne centrum przyjmowania imigrantów do Stanów Zjednoczonych, przybywających z Europy na wschodnie wybrzeże. Tam imigranci byli przesłuchiwanymi przez urzędników i badani przez lekarzy. W większości była to kilkugodzinna procedura przed przewiezieniem na stały ląd i rozpoczęciem życia w nowym kraju. Niektórzy musieli pozostać w szpitalach na wyspie, przechodząc badania lub leczenie. Do chwili ostatecznego zamknięcia w 1954 roku, stacja przyjęła około 12 milionów imigrantów. W 1990 roku na wyspie otwarto muzeum.

dlatego należało posłużyć się kilkoma kryteriami, żeby konkretną osobę uznać za pochodzącą z badanych czternastu miejscowości Orawy przełomu XIX i XX stulecia. Niekiedy w „Passenger Record” pojawiała się nazwa miejscowości zapisana błędnie bądź też w ogóle nie widniała. W takich przypadkach należało przeanalizować cały „manifest” statku i sprawdzić, czy dana osoba wyruszyła z kimś z tej samej lub innych miejscowości badanego terenu. Aby upewnić się, że mamy do czynienia z Orawianinem lub Orawianką, przejrzano ręcznie pisany spis pasażerów danego statku wraz z bardziej szczegółowymi informacjami na temat danego pasażera, np. miejscowość urodzenia ojca emigranta, co potwierdzało tożsamość danej jednostki. Ponadto trzeba było wziąć pod uwagę kryterium dotyczące nazwisk orawskich. Dziewiętnastowieczna niewielka Orawa (po stronie polskiej) nie miała dużej liczby rodów, zatem przy często powtarzających się nazwiskach w bazie można było daną osobę włączyć do nowopowstającego wykazu. Proces ten wymagał także odczytu odręcznie pisanych list emigrantów.

Teoretycznie można było wziąć pod uwagę tylko dostępne dokumenty przepisane w formie elektronicznej, lecz wówczas nie uzyskaloby się cennych informacji dotyczących m.in. majątności emigrantów, miejscowości docelowych w Ameryce, stopnia pokrewieństwa pomiędzy przyjeżdżającymi a przyjmującymi, a także noty o wcześniejszym pobycie w USA. Dzięki tym danym udało się odtworzyć szlaki migracyjne z ziem Polskiej Orawy, poczynwszy od wczesnych lat 90. XIX wieku. Zebrane źródła jednoznacznie wskazują na ogromny strumień migracji z Orawy do wielu stanów USA, w znacznej mierze do stanu Wirginia Zachodnia (West Virginia)⁵. Znana literatura prawie o tym nie wspomina, ale istnieje książka wydana nakładem autorów (na użytek własny i dla osób zainteresowanych), w której znalazły się cenne informacje na temat Orawian z Wirginii Zachodniej przełomu wieku XIX i XX⁶. Analizę danych ilościowych zaprezentowano graficznie (w tabelach i wykresach). Badania tego typu zapoczątkowali Ira A. Glazier i Antonius Holtmann⁷, poszukiwania prowadzili także badacze słowaccy, dowodząc często kwestionowanej zasadności korzystania z archiwum

⁵ Wirginia Zachodnia posiada pieczęć stanową przyjętą w 1863 roku, z dewizą *Montani Semper Liberi*, zaś przydomek stanowy to „Stan górski”.

⁶ V.M. Sprouse Davis, B.S. Sprouse, *Summit Park. It All Began on Murphy's Run*, Clarksburg, 1998.

⁷ Ira A. Glazier od dawna, nie zważając na zastrzeżenia wobec obiektywności danych, publikuje listy z manifestów pasażerskich statków z Ellis Island. Zob.: I.A. Glazier, *Ships and Passengers in Emigration from Italy to the U.S. 1800–1900*, w: *Emigration from Northern, Central and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of Research. International Symposium, Kraków, November 9–11, 1981*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Polonijne” 1984, z. 8; A. Holtmann, *Fifteen Years of Germans to America: Truly Enough! Passenger Lists and their Outcomes*, „AE MI Journal” 1(2003), s. 127–136;

Ellis Island⁸. Pozwoliły im one przedstawić demograficzny i społeczny portret słowackich emigrantów z początku XX wieku, ukazać pozycję materialną, wreszcie miejsca docelowe w Stanach Zjednoczonych. Pojawiały się także próby upublicznienia spisu emigrantów z Jabłonki w lokalnym czasopiśmie „Moja Orawa”⁹. Opublikowano tam informacje dotyczące m.in. daty przybycia, nazwiska i imienia emigranta, państwa pochodzenia, bez umieszczania notki o narodowości. Nie wiadomo, czy było to posunięcie celowe, przeoczenie wynikające z nieuwagi lub dyletanctwa. Przeoczenie można raczej wykluczyć z uwagi na to, że przy tzw. wyszukiwaniu prostym, tj. bezpośrednio z zasobów internetowych Ellis Island w sekcji dotyczącej danego przybysza („Passenger Record”), pojawiają się następujące dane: imię, nazwisko, narodowość, miejscowość pochodzenia, data przybycia, wiek, płeć, stan cywilny, nazwa statku, port, numer w rejestrze. Przy nazwie narodowości podawano dwie informacje: kraj pochodzenia i narodowość (np. „Węgry, słowacka”, „Czechosłowacja, słowacka”, „Polska, polska” itp.).

Ponadto w omawianej publikacji z 2016 roku w „Mojej Orawie” nastąpiły zmiany w nazwiskach emigrantów. Zmieniono w większości nazwiska kobiet zamężnych. Pojawiły się końcówki (-ová), które występują w języku słowackim i dotyczą kobiet będących w związku małżeńskim. Przykładem takiej zmiany jest zapis przybywającej 23 grudnia 1901 roku do Nowego Jorku Marii Knaperek, która została Marią Knaperekową, a nazwisko Johanny Kasprak widnieje jako Kaspraková. Ta część publikacji spisu obejmuje 59 kobiet, a zmiany w zapisie nazwisk występują aż u 58 kobiet¹⁰. Tylko w przypadku Marii Hanuliak, która przybyła do USA 12 grudnia 1904 roku, pozostawiono nazwisko zgodne z zapisem w archiwum. Pozostałym nazwiskom kobiet w związkach małżeńskich dodano końcówki charakterystyczne dla kobiet zamężnych oraz zastosowano w pisowni znaki diachroniczne występujące w języku słowackim (np. á, š, č, ň, ľ). Co ciekawe, w pierwszej części spisu mieszkańców Jabłonki emigrujących do Ameryki, opublikowanego w numerze 2/3 z 2015 roku „Mojej Orawy” zmian w nazwiskach nie ma, jedynie pojawiają się błędy literowe. Można

Italians to America: Lists of Passengers Arriving at U.S. Ports, 1880–1899, red. I.A. Glazier, W.P. Filby, Wilmington: Scholarly Resources, 1992.

⁸ M. Liščák, *Vystábovalestvo do USA z oblasti východných Kysúc v období prvej štyrtiny 20. Storočia*, [w:] *Kysuce v XX. staroci*, red. Ľudovít Hallon *et al.*, Čadca: Kysucké muzeum v Čadci a Historický ústav SAV v Bratislave, 2012, s. 155–193; J. Lašúth, *Prehľad vystabovalcov z Klína do USA v rokoch 1900–1924*, „Echo Klína” 2014, nr 1, s. 16–18.

⁹ UG Jablonka, *Emigracja z Jabłonki do USA w latach 1892–1924*, „Moja Orawa” 2015, nr 2–3, s. 22–25; UG Jablonka, *Emigracja z Jabłonki do USA w latach 1892–1924*, „Moja Orawa” 2015, nr 4, s. 20–23.

¹⁰ UG Jablonka, *Emigracja z Jabłonki do USA w latach 1892–1924*, „Moja Orawa” 2015, nr 4, s. 20–23.

zatem stwierdzić, że publikacje te są niezgodne z rzeczywistością archiwalną, a sugerowanie, że znaczna część kobiet, którym nadano słowacki charakter nazwiska, była narodowości słowackiej, jest błędne i nie odpowiada rzeczywistości.

Podczas prowadzenia badań nad migracjami, w literaturze zwraca uwagę bogactwo terminologiczne związane z tym tematem. Nie sposób wszystkiego przywołać, dlatego ograniczono się do najbardziej istotnych pojęć, które przewijają się w całej pracy, w szczególności dotyczących emigracji, tradycji i tożsamości.

Pojęcie kultury jest kluczowe w niniejszej pracy. Warto skorzystać z definicji ks. Józefa Tischnera, który przykładał wielką wagę do aspektów góralskich.

Kultura jest jakby cystom wodóm źródlanóm, we wtorej odbijo sie prowdą o człowieku, jakby w jakim lustrze. Kie cłek chce wiedzieć, jaki jest, patrzy w lustro, ale zwyczajne lustro odbijo ino zewnętrzny wygląd cłeka, zaś kultura odbijo tyz jego stronę duchowóm, wewnętrzną. Tym sposobem kultura daje cłekowi rozumienie tego kim jest. Wtedy, cłeku, nie ino widzisz siebie, ale i nie rozumiesz. Bo sóm i tacy, co widzóm, ale nie rozumióm. Cymu? Bo im brakuje kultury – tego lustra, tej wody źródlanej, we wtorej odbić by sie mogli¹¹.

W przypadku Górali pojęcie kultury nie może istnieć bez przytoczenia pojęcia dziedzictwa kulturowego. Jest ono ściśle związane nie tylko z daną jednostką, ale także z grupą społeczną. Kulturoznawca Łukasz Gawęł tak je definiuje:

Wszechobecne dziedzictwo kulturowe jest nieodmiennie powodem zachwyty, afirmacji, dumy, lamentu lub nienawiści. Jest ono immanentnym składnikiem wewnętrznego świata każdego człowieka, grupy etnicznej, społeczności lokalnej, narodu. Jest zbiorem otwartym i nigdy niedookreślonym. (...) Otacza nas od momentu naszych narodzin, albo lepiej – swoimi narodzinami, wpisujemy się w określone dziedzictwo. Dorastając, pisząc własną historię, możemy je negocjować, odrzucać, nie akceptować, ale nigdy w pełni się od niego nie uwalniamy – brak jakiegokolwiek kulturowego punktu odniesienia oznaczałby zaprzeczenie własnego człowieczeństwa¹².

¹¹ J. Tischner, *Bracia zza Wielkiej Wody!*, [w:] *Pamiętnik 20-ego Sejmu Związku Podhalan w Północnej Ameryce*, Chicago, 1987, s. 19.

¹² Ł. Gawęł, *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym – w stronę nowej metodologii*, „Problemy Zarządzania” 2013, t. 11, nr 4(44), s. 88.

Emigracja to inaczej wychodźstwo, przemieszczanie się z miejsca zamieszkania do innego miejsca, w szczególności poza kraj¹³. Począwszy od końca XIX wieku po czasy współczesne, mamy także do czynienia z migracjami łańcuchowymi. W wąskim rozumieniu są to procesy prowadzące do łączenia rodzin, natomiast szerzej to mechanizmy utrzymywania ścisłych kontaktów przez wychodźców z bliskimi w miejscu pochodzenia. Ich istotą jest przekazywanie informacji o korzystnych warunkach bytowych i zarobkowych w kraju osiedlenia oraz nakłanianie do wyjazdu i udzielanie pomocy związanej z przybyciem do nowego kraju¹⁴. W wąskim rozumieniu było to zjawisko łączenia rodzin na obczyźnie, a w szerszym polegało ono na wyjeżdżaniu jednej grupy emigrantów do miejsc, do których uprzednio przyjechała inna grupa¹⁵. Adam Wałaszek uważa, że ten typ migracji następował, gdy „jednostki spokrewnione lub znające się nawet luźniej, przyjaciele, kompani przenosili się z miejsca na miejsce, wykorzystując rodzinne, społeczne, regionalne, środowiskowe, towarzyskie powiązania”¹⁶.

Z kolei tradycja to „ogół obyczajów, norm, poglądów, zachowań itp., właściwych jakiejś grupie społecznej, przekazywanych z pokolenia na pokolenie; też: ciągłość tych obyczajów, norm, poglądów lub zachowań”¹⁷. Mamy tu do czynienia z tradycjonalizmem etnicznym, czyli

dążeniem do utrzymania tradycji etnicznej, która stanowi symboliczną ekspresję etnicznej dumy (*ethnic pride*), widomy dowód odrębności kulturowej w społeczeństwie pluralistycznym oraz wyraz naturalnej potrzeby posiadania wartości trwałych i uznanych – a zarazem unikalnych jako podstawy kulturowej genealogii grupy¹⁸.

Z pojęciem emigracji wiąże się również asymilacja¹⁹. Klasyczna, dawna teoria asymilacji została podważona i zakwestionowana w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Dziś tę krytykę nieco zlagodzono, o asymilacji pisze

¹³ D. Baines, *European Emigration, 1815–1830: Looking at the Emigration Again*, „Economic History Review” 1994, t. 48, nr 4, s. 525–530.

¹⁴ D. Praszalowicz, K.A. Makowski, A.A. Zięba, *Mechanizmy zamorskich migracji łańcuchowych w XIX wieku: Polacy, Niemcy, Żydzi, Rusini. Zarys problemu*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2004, s. 29–37.

¹⁵ A. Wałaszek, *Migracje i ziemię polskie w dobie masowych migracji zarobkowych*, „Przegląd Polonijny” 1992, t. 18, nr 3; por. D. Praszalowicz, K.A. Makowski, A.A. Zięba, *op. cit.*, s. 31.

¹⁶ A. Wałaszek, *Migracje Europejczyków 1650–1914*, Kraków: WUJ, 2007, s. 23.

¹⁷ *Słownik Języka Polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/tradycja.html> [dostęp: 23.03.2017].

¹⁸ A. Posern-Zieliński, *Tradycja a etniczność. Przemiany kultury Polonii amerykańskiej*, Wrocław: Narodowy Zakład im. Ossolińskich, 1982, s. 80.

¹⁹ H. Kubiak, *Teoria, ideologia, polityka asymilacji. Szkic problemu*, [w:] *Założenia teorii asymilacji*, red. H. Kubiak, A. Paluch, Wrocław 1980, s. 15–25.

się ponownie, choć bez linearno-progresywnych implikacji, które cechowały model klasyczny. W procesach asymilacyjnych następowały okresy przyspieszeń, spowolnień i ponownych zwrotów w kierunku tożsamości etnicznej²⁰.

Z asymilacją wiąże się także pojęcie integracji. Proces, w którym emigrant wchodzi w nowe społeczeństwo, jest złożony i długotrwały, może przebiegać w różnym tempie²¹. Badaczka Anna White stwierdza, że integracja nie tylko odnosi się do sytuacji, kiedy dana jednostka funkcjonuje w społeczeństwie, w którym się znalazła. Jest ona także zachowana w przypadku, gdy emigranci utrzymują oryginalną tożsamość etniczną (*original ethnic identity*). Dzięki własnemu, wyjątkowemu charakterowi w nowym społeczeństwie często mogą wzbogacić swoją tożsamość, a nie tylko ją zatracić²². Przypadek imigrantów z Orawy potwierdza te tezy. Imigranci w taki czy inny sposób włączają się (i są włączani) do społeczeństwa przyjmującego, tworząc osobliwą tożsamość etniczną.

Innym, wymagającym objaśnienia terminem jest akulturacja, czym najwcześniej zajmował się Florian Znaniecki – jeden z pierwszych badaczy wiejskich emigrantów z Polski w Ameryce²³. Proces ten nazwany jest również transkulturacją i zachodzi w związku ze zderzeniem się co najmniej dwóch kultur. Treści z jednego kręgu kulturowego przenikają do drugiego, w wyniku czego niektóre elementy danej kultury zostają zmienione, wyeliminowane, ale także wzbogacone o dodatkowe elementy²⁴.

W kontekście badań nad społecznością migracyjną nie sposób pominąć zagadnienia dotyczącego transnarodowości, które jest związane z transnarodowymi formacjami społecznymi, czyli strukturami społecznymi powstałymi w wyniku nieustannego przekraczania granic pomiędzy krajem rodzinnym a krajem zamieszkania²⁵. Mamy tutaj do czynienia z trzema głównymi pojęciami: migracji transnarodowej, sieciami społecznymi i kapitałem społecznym. Migracja transnarodowa to nieustanne przemieszczanie

²⁰ A. Portes, *Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities*, „International Migration Review” 1997, t. 34, nr 4, s. 799–825.

²¹ L. Dyczewski, *Tożsamość emigranta w nowym społeczeństwie-państwie: Pomiedzy trwałością i zmianą*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 2011, t. 17, s. 9.

²² A. Portes, *op. cit.*

²³ T.I. William, F. Znaniecki, *Chłop polski w Europie i w Ameryce*, Warszawa 1976, t. 1–5; E. Nowicka, *Świat człowieka – świat kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013.

²⁴ Por. F. Znaniecki, *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przeszłości*, Warszawa: PWN, 1974; E. Nowicka, *Świat człowieka – świat kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013; R. Benedict, *Wzory kultury*, przeł. J. Prokopiuk, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA, 2008.

²⁵ S. Vertovec, *Transkulturowość*, przeł. Izabela Kołbon, Kraków: WUJ, 2012.

się jednostek, kultur oraz miejsc. Sieci społeczne to procesy tworzenia relacji społecznych między osobami, w wyniku czego dochodzi do powstawania struktur (bardziej lub mniej zwartych) społecznych, mających dany rozmiar, złożoność czy więzi. Kapitał społeczny jest ogółem norm, wzajemnym zaufaniem pomiędzy ludźmi – tak definiuje ten termin Robert Putnam:

Kapitał społeczny odnosi się do takich cech organizacji społeczeństwa, jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa, ułatwiając skoordynowane działania. Tak jak i inne postaci kapitału, kapitał społeczny jest produktywny, umożliwia bowiem osiągnięcie pewnych celów, których nie dałoby się osiągnąć, gdyby go zabrakło. (...) Na przykład grupa, której członkowie wykazują, że są godni zaufania i ufają innym, będzie w stanie osiągnąć znacznie więcej niż porównywalna grupa, w której brak jest zaufania²⁶.

Wreszcie, niniejsza monografia realizuje przede wszystkim liniowy model zaproponowany przez Nancy L. Green²⁷, polegający na badaniu migrantów od chwili wyjazdu do przyjazdu do nowego miejsca. W tym przypadku jest to region Polskiej Orawy, począwszy od końca XIX wieku po rok 1924. Model liniowy jest jednym z trzech modeli badań migracyjnych. Drugi, rozbieżny, analizuje wychodźców jednego regionu pochodzenia w zestawieniu z innymi punktami docelowymi. Trzeci, zbieżny, bada migrantów z różnych regionów lub krajów, mieszkających obok siebie w nowym miejscu.

²⁶ R. Putnam, R. Leonardi, R.Y. Nanetti, *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 1995, s. 258.

²⁷ N. Green, *The Comparative Method and Poststructural Structuralism – new Perspective for Migration Studies*, „Journal of American Ethnic History” 1994, t. 13, nr 4, s. 3–22.